

neznatni kruhovi u Isusovim rukama postaju obilje, tako i naše malenkosti i nedostaci u Isusovim rukama postaju iskustvo punine i obilja. U tom smislu zanimljivo je autorovo razmišljanje: »Mislim kako... i nema smisla govoriti o bezbožnicima i vjernicima, nego o sretnicima i nesretnicima« (str. 102). Končno, na posljednjim stranicama knjige zaključuje kako je način postupanja sv. Ignacija Loyolskog, s kojim je autor kao isusovac vrlo dobro upoznat, recept za novi humanizam.

Način na koji autor iznosi razmišljanja odaje čovjeka uronjenoga u zapadnu filozofsku tradiciju (familijarnost s Aristotelom, Tomom Akvinskim, Heideggerom, Kierkegaardom, Sartrom i Buberom), stvarno bliskog s ignacijevskom duhovnošću (uronjenost u duhovne vježbe, misli poveznice s poviješću Družbe Isusove i njezinoga »načina postupanja«). Oba ova elementa konvergiraju nad nekom evandeoskom mišlju na inteligentan, poticajan i dostupan način. Rečenice su kratke, dopuštaju interiorizaciju a suptilne igre riječi i pronicljiva asocijativnost nagrađuju pažljivoga čitatelja.

Hrvoje Juko

Stipe Jurič, *Ženska ljepota — najjača ljudska želja. Žena u biblijskim mudrosnim spisima*, Dominikanska naklada Istina, Biblioteka Tragovi, knjiga 8, Zagreb, 2012, 539 str.

Dominikanac Stipe Jurič rođen je u Tomislavgradu 1951. Studij filozofije završio je u Chieriju kraj Torina, studij teologije u Bologni, a više biblijske znanosti, sve do doktorata, na Papinskome biblijskom institutu, Papinskome sveučilištu sv. Tome u Rimu i *École Biblique et Archéologique* u Jeruzalemu. Od

1986. godine profesor je Svetoga pisma na Sveučilištu Dominikanskoga reda u Rimu. U izdanju Dominikanske naklade Istina već je 2008. objavio knjigu »Biblija — Misterij Boga i čovjekova spasenja izražen ljudskim jezikom«. Sjećam se da sam u zagrebačkom *Vjesniku* iz godine 1994.–1995. čitao kako je tu knjigu tada još mlad profesor predstavio u 27 nastavaka o Bibliji općenito i 16 nastavaka o Bibliji u Hrvata. Stručna je specijalnost o. Juriča Knjiga otkrivenja koju na poseban način proučava i istražuje, pišući na talijanskome i hrvatskom. Spomenut ću stoga još dva njegova djela na hrvatskome jeziku: »Apokalipsa. Knjiga koja svršava Božji razgovor s ljudima«, Zagreb 2004., i »1260 dana u skloništu. Kušnja Crkve u Knjizi Otkrivenja«, Zagreb 2005. Riječ je, dakle, o hrvatskome bibličaru, profesoru u Rimu, koji je na hrvatskome jeziku darovao vrijedne knjige u više od 2000 stranica.

Na vanjskim koricama nove knjige može se pročitati vrlo laskav sud dominikanskoga provincijala, uzet iz njegova proslava. U knjizi, piše provincijal, »autor vrlo brižno — a ja bih dodao: '... a bez zamornosti' — proučava svetopisamske tekstove koji govore o ženi. Autor prikazuje kako svetopisamski mudraci ne samo često lijepo govore o ženi, opisuju njezinu ljepotu, radišnost i dobrohotnu djelatnost, nego i uvjereni tvrde da je žena Božje blago i time najveća čovjekova sreća« (usp. Izr 18, 22).

Navodim naslove deset poglavlja, ne ulazeći u podnaslove (str. 535–539): *Je li mudrosna književnost antifeminiistička? Općenito o ženi u starozavjetnim knjigama; Žena u Novomu zavjetu i rabinskomu Židovstvu; Općenito o ženi u biblijskim mudrosnim spisima; Žena u Knjizi o Jobu; Žena u Knjizi Mudrih izreka; Žena — pralik božanske mudrosti; Žena u Koheletovu pesimističnu raspoloženju; Žena i Sirahovo moralizatorsko razmišljanje; Sublimacija Ženske figure.*

U prikazu mimoilazim peto i osmo poglavlje, o Jobu i Koheletu, ne zato što su njihovi autori u poimanju žene pesimistični, nego zato što ću se više zadržati na Izrekama, Sirahu i Knjizi Mudrosti. Autor, govoreći o naslovima tih starozavjetnih knjiga, ističe riječ »mudrost« velikim slovom, prema zagrebačkoj Bibliji, ali redovito govori o njihovu shvaćanju mudrosti.

Premda autor u svojim poglavljima iznosi i pojedinačna negativna obilježja pojedinih ženskih likova, ovdje će se većinom promatrati samo pozitivna obilježja, to jest činjenica da je žena u mudračevim očima »najdragocjeniji Božji dar«, a ne »mjesto smrtne opasnosti kao zavodnica« (str. 210). Autor nastavlja: »Budući da se obiteljska sreća ostvaruje isključivo u iskrenoj, čistoj i vjernoj bračnoj ljubavi, mudrac u svojim razmišljanjima s jedne strane ističe uzvišenost braka, svetost i ljepotu bračnoga života, hvali bračnu postojanost i pjeva o vjernosti prema ženi svoje mladosti (Izr 5, 15–19), a s druge strane prekorava bračnu nevjeru. Preljub se ne može ničim opravdati jer je suprotan bračnoj ljubavi. Štoviše, preljubnička je ljubav za njega nešto neshvatljivo i nedokučivo« (str. 211).

U Knjizi Mudrih izreka nadasve je važno 8. poglavlje gdje se »'gospoda' mudrost najprije prisposobljava kao propovednik što stoji i diže svoj glas na vrhu brda, uz cestu, na raskršćima, kod izlaza iz grada, kraj ulaznih vrata« (str. 349–350). »Baš zato ponovno odlazi na najprometnija mjesta grada, što znači da poučava baš na mjestu gdje ljudi žive svoj život i gdje su odveć zaokupljeni svojim svakodnevnim poslovima i mučeni kojekakvim problemima« (str. 351). Nećemo se detaljnije zaustavljati na cijeloj 8. glavi, nego odmah ističemo završetak Knjige Mudrih izreka u 31, 10–31, gdje autor pod naslovom »Idealna žena« ističe tekst »u kojemu pisac

knjige zanosno pjeva pohvalnu pjesmu dobroj i kreposnoj ženi, vjernoj zaručnici i vrsnoj domaćici, mudroj i razumnoj majci« (str. 372). U tom se završetku Mudrih izreka (31, 10–11; 26–27; 29–31) izriču pohvale ženi.

Taj završni tekst Knjige Mudrih izreka često se susreće u liturgiji svetih žena. U njemu je svetopisac »pokazao da je žena kadra uzeti na sebe odgovornost i djelatno može pridonijeti uspjehu braka i ugledu svoga muža« (str. 384). Na kraju knjige »predočuje mladića koji je prihvatio njen poziv te postao njezin učenik, prijatelj i muž. Kao što je muž — koji se namjerio na vrsnu ženu koja je sposobna voditi i produktivno kućanstvo, koja ga opskrbljuje i obasiplje svakovrsnim bogatstvom, od djece pa do javnoga ugleda i slave — sretan jer je našao život u obliku kako ga pisac knjige prezentira, isto tako i učenik u društvu mudrosti nalazi sve što priželjkuje: dug život, zdravlje, ugled, slavu, djecu i obiteljsku sreću« (str. 384).

Dok je Knjiga Mudrih izreka najstarija biblijska mudrosna knjiga, Sirahova knjiga spada u red najmladih, negdje s početka drugoga stoljeća, oko godine 190.–180. prije Krista. Prema toj knjizi Stipe Jurić oblikuje svoj prvi podnaslov: »Prvak tradicionalnoga židovstva, ali ne i nepopustljiv kritičar«. Odmah na početku poglavlja piše: »Došli smo i do mudroslovca Siraha koji više nego ijedan drugi biblijski mudrac govori o ženama, što se može zaključiti iz njegovih brojnih tekstova: 3,2–6; 7,19.24–26; 9,1–9; 19,2–4; 22,3–5; 23,22–26; 25,1.8.13–26; 26,1–18; 28,15; 33,20; 36,21–27; 40,19.23; 42,6.9–14. Stoga mnogi biblijski istraživači smatraju Siraha ženomrscem, žantifeministom« (str. 417). No »Knjiga Sirahova važan je svjedok moralnih i doktrinalnih pogleda kasnog Židovstva. Ona odražava prilike društvenog, religijskog i obiteljskog života neposredno pred makabejski usta-

nak, to će reći u vrijeme prvog pokušaja da se židovski religijski svijet helenizira ... Sirah koji je bio tradicionalist i obuzet idejom da treba religiju, Zakon i njegovo obdržavanje, običaje i sve drugo što sačinjava tradicionalno židovstvo zaštititi od poganskog utjecaja i grčke kulture, osjeća potrebu da o tome progovori i pripremi svoje sunarodnjake na nevolje što će se nešto kasnije survati na njihovu glavu (...) Otuda njegova obrana židovske izvornosti i posebnosti te isticanje transcendentnosti Zakona« (str. 419). Već sami podnaslovi ističu posebnosti Sirahova nauka (str. 420–466): Je li Sirah bio ženomrzac? Žena je pomiješan blagoslov; Na koji je način bolja zloča muška od dobrote ženske? Koje su bitne oznake opake žene? Blago mužu žene čestite; Krasno lice na skladnu tijelu; Muškarcu je potrebna žena; Žena i stid; Sirah, mudrac i roditelj, učitelj i odgojitelj.

U sažetku (str. 466–468) autor ističe da je prije svega točno da »nema ništa gore od zle žene, ali je isto tako točno da izjavljuje da nema ništa bolje od dobre Žene« te »u više navrata govori o čestitoj ženi s puno probranih superlativa« (str. 466). Zatim nastavlja: »Budući da skoro svi njegovi iskazi o ženama potječu iz kulturnoga kruga u kojemu je žena bila posve podvrgnuta mužu, oni su više pravilo stege i izrazi stroga i brižna odgajanja mladog naraštaja nego njegove metafizičke tvrdnje o ženi«. Nadalje, autor ističe: »Sve što je Sirah rekao ili imao reći o ženi, bilo da je riječ o opakoj bilo čestitoj ženi, on je to rekao, iz perspektive sretna braka i sretne obitelji. Tako da on u čitavoj knjizi hvali bračnu postojanost, poziva na bračnu vjernost supružnika i strogo osuđuje preljub. Brak, prema ovom mudracu, integrira čovjeka u društvo i čini ga stabilnijim« (str. 466–467).

Deseto i završno poglavlje autorove knjige o biblijskoj mudrosti o ženi za-

vršava naslovom: »Sublimacija ženske figure« i podnaslovom »Mlada žena i ljubljena osoba« (str. 469–523). Odmah na početku posljednje glave autor piše: »Žena je u starozavjetnim mudrosnim knjigama na osobit način predstavljena kao personifikacija mudrosti. Mudraci naime vrlo često prikazuju mudrost ženskom figurom kao da je ona prava osoba, kao mladu gospodu koja očarava svojom ljepotom. To nimalo ne čudi, dapače, slika žene je na osobit način prikladna za mudrosno poučavanje... Slika dražesne i poželjne žene ostavlja jak dojam u duši mladića, silno prouzrokuje pozitivan odgovor od strane mlada učenika da se dadne na traženje mudrosti i da je potajno prati u stopu, da gaji osjećaje velike ljubavi prema njoj tako da je zavoli, ljubi i u srcu svojem proučava, čak da se afektivno angažira s njome i uzme je za svoju životnu družicu.« Tu autor odmah dodaje važnu napomenu: »Mudrost, dakako, nije osoba različita od Gospodina, već se radi o literarnoj personifikaciji, tj. o prikazivanju jednog od njegovih atributa ženskim likom kao da je osoba s određenim karakterom i osobinama« (str. 469).

U 10. poglavlju knjige autor uzima u razmatranje samo dvije knjige, to jest još jednom Knjigu Sirahovu i zatim Knjigu Mudrosti. Međutim, ni u devetome ni u desetom poglavlju nema najzanimljivije Sirahove 24. glave koja se češće nalazi u čitanjima o Blaženoj Djevici Mariji. Uz tu glavu, o kojoj donosi sažeti tekst na nešto više od jedne stranice (str. 479–480), uz prijevod Vulgate 24, 25, autor upućuje na svoju knjigu »Biser biblijske mudrosti — Mudrost lijepa govora u Knjizi Sirahovoj«, koja je objavljena u izdanju Glasa Koncila 2010. Zauzvrat, u desetom poglavlju ove knjige (str. 481–485) autor izlaže predmet koji je predstavljen u podnaslovu: »Sirahova otvorena 'ispovijed' i poticaj ljudima da stječu mudrost.« Na početku autor

piše: »Mudroslovac Sirah završava svoju knjigu s poemom o vlastitom traženju i iskustvu mudrosti (51,13–30). Ta se poema razdvaja u dva dijela: 51,13–22 i 51,23–30, a po sirsom prijevodu taj cijeli Sirahov tekst ima oblik akrostiha ili alfabetske pjesme.« Tom prekrasnom poemom o ulozi žene u spasenju Sirah završava svoju dugu knjigu.

Druga polovica desetoga poglavlja (str. 488–523) posvećena je Knjizi Mudrosti kojoj je vrlo teško odrediti vrijeme postanka. Autor knjige piše: »Nepoznati pisac ove knjige, opisujući podrijetlo, narav i djelovanje mudrosti te sredstva za njezino stjecanje i služeći se literarnom fikcijom koja je bila — u njegovo vrijeme — opća pojava u mudrosnim spisima, nakratko zaogrće plašt Salomona, učitelja mudrosti, i u njegovo ime pripovijeda o tome kako je od Gospodina izmolio mudrost i kako je velika bila njegova ljubav prema njoj« (str. 488). Najzanimljiviji tekst ove knjige nalazi se u glavi 7, 22–23 (str. 501–502) koji u dvama redcima donosi 21 epitet »od kojih mnogi potječu iz različitih grčkih filozofija, neki su toliko bliski da ih možemo smatrati sinonimima«, a biblijski ih autor navodi da bi opisao i dočarao savršenosti mudrosti.

Nakon 9. glave Knjige Mudrosti slijedi još 10. glava u kojima se potanko opisuje Božja mudrost u stvaranju svijeta i čovjeka, sve do prvih događaja u Knjizi Izlaska. Završava 22. retkom 19. glave: »U svemu si, Gospodine, uzvisio i proslavio narod svoj. I nisi ga prezreo, već si mu bio na pomoći svagda i svugdje.«

Svoj prikaz završavam posljednjim redcima iz Jurićeve knjige: »Iako pisac poosobljuje mudrost kao pravu osobu pripisujući joj povlastice, obilježja i akcije koje drugi starozavjetni pisci redovito pridržavaju za Boga, riječ je, naravno, o Božjoj mudrosti što znači da mudrost nije osoba različita od Gospo-

dina, već se radi o literarnoj personifikaciji, tj. prikazivanju jednog od njegovih atributa ženskim likom kao da je osoba s određenim karakterom i osobinama.« (istaknuo B.D.) Baš je posljednji redak prevažan za starozavjetno shvaćanje mudrosti: »Dabome u Knjizi Mudrosti ne postoji neka samostalna mudrost.« Takvo je čitanje uslijedilo u Novom zavjetu kada su u toj mudrosti čitali samu Mudrost Očevu, Sina Božjega i čovjeka Isusa Krista.

Stipe Jurić, profesor Svetoga pisma na Papinskom sveučilištu sv. Tome Akvinskoga u Rimu, doista je iscrpno i potanko obradio te osobito pozitivno, a nezamorno prikazao mudrost u starozavjetnim biblijskim knjigama.

Na kraju navodim usklik bl. pape Ivana Pavla II. u *Pismu ženama* iz godine 1995., koji u svome proslavu ovoj knjizi navodi dominikanski provincijal Anto Gavrić: »Hvala ti, ženo, na tome što si žena! S opažanjem svojstvenim tvojoj ženstvenosti obogaćuješ poimanje svijeta i pridonosiš punini istine u međuljudskim odnosima.«

Bonaventura Duda

Josip Vraneković, *Dnevnik. Život u Krašiću zaslužjenog nadbiskupa i kardinala Alojzija Stepinca* (5. XII. 1951. — 10. II. 1960.) — Postulatura bl. Alojzija Stepinca, Zagreb, 2011, 900 str.

Crkva u Hrvata i cijela hrvatska javnost dobila je konačno u ruke u cijelosti objavljen Dnevnik što ga je za vrijeme zatočeništva kardinala Alojzija Stepinca u župnom dvoru u Krašiću vodio krašićki župnik Josip Vraneković. Radi se o dragocjenom dokumentu koji nam otkriva svu duhovnu i svetačku veličinu bl. Alojzija Stepinca koja je zasjala upravo u posljednjih osam godina njegova mučeničkog života, tijekom zatočeništva.